

כשם שהקורונה מקדמת את המדע, הפייק מקדם את האמת

פרסומי הכזב המפחידים וה"פייק מדע" מחייבים את העולם המדעי האקדמי לספק לציבור הרחב הסברים, הפרכות וחידודים בקצב הרבה יותר מהיר • במקום המנגנון הישן של שיפוט סוגר ואיטי של מאמרים ומחקרים אקדמיים, צריך לאמץ שיפוט פתוח ומהיר הרבה יותר

תמר אלמוג ועוז אלמוג 20.01.2021

Shutterstock: פייק ניוז / צילום

מגפת הקורונה המחישה באופן נוקב עד כמה המחקר באקדמיה לא מותאם לקצב הזמן ולצורכי השעה. רוב הפתרונות שהצילו חיי אדם והקלו על ניהול היומיום בעת המשבר פותחו על ידי הסקטור הפרטי. הסיבה אינה רק פערים בתקציבי מחקר ובמיכשור מעבדתי מתקדם, אלא גם בדפוסי עבודה.

איש אינו חולק על כך שמנגנון הפרסום האקדמי שירת את המדע במשך שנים ארוכות והיה מאדני הצלחתו המזהירה. אבל בעידן הדיגיטלי והגלובלי הוא הופך למיושן. בספרנו "כל שקרי האקדמיה" תארנו בהרחבה את הבעיות המחרפות במסורת "שיפוט העמיתים". שלוש מהן קשות ומסוכנות במיוחד: א. שקיפות מוגבלת. ב. סרבול ואיטיות. ג. התבססות על קומץ מבקרי איכות (שופטי המאמר ועורך כתב העת), שלרוב סובלים מעומס עבודה ומהטיות מגוונות.

אם חברות החיסונים היו כפופות למגבלות המסורת האקדמית הוותיקה, לא היינו רואים את האור בקצה המנהרה עוד תקופה ארוכה. החיסונים החדשים עברו למעשה שלוש שכבות של בקרת איכות: א. בקרה מקצועית של המפתחים. ב. בקרת הגופים הרגולטורים ובראשם ה-FDA. ג. בקרת ההמונים. בעוד שחלק גדול מהפרסומים המדעיים אינו נגיש לציבור הרחב, פרוטוקול המחקר והדיונים של מומחי ה-FDA סביב החיסונים פתוחים לכל. פשוטי העם לצד מדענים ואנשי מקצוע לשטחיהם מוזמנים לא רק לדעת מה נעשה והוסק במחקר, אלא גם לשאול שאלות, להשיג השגות ולתבוע הבהרות (בעיקר דרך כלי התקשורת והרשתות החברתיות).

לא כל מחקר מדעי עוסק בדיני נפשות ומחייב בהכרח אישור רגולטורי, אבל רצוי שכל פרסום, בכל תחום ועל כל נושא, יחייב מינימום חסמים ויאפשר מקסימום נגישות ושקיפות. הגיע הזמן להיפרד ממסורת כתבי העת האליטיים, האיטיים והסגורים (לקריאה ולמשוב).

למרבה הצער, האקדמיה עוברת בעצלתיים לפלטפורמות פרסום מתקדמות, הן בשל שמרנות וקיבעון והן בשל החרדה מהלא נודע. החשש הוא בעיקר מפני איום ה"פייק מדע" וה"פייק ניוז". באופן פרדוכסלי מגפת הפייק היא דווקא אחת הסיבות החשובות להחלפת מנגנון השיפוט הסגור (קולגות) במנגנון חדש של שיפוט פתוח (הציבור הרחב - מדענים, מומחים והדיוטות כאחד). כידוע, לפעמים דווקא עיניו של "הילד התמים" רואות את מה שהדוכסים בממלכה עיוורים לו.

עוד בנושא תמר אלמוג ועוז אלמוג

כצפוי, לא לקח זמן רב מרגע שהחיסונים אושרו לשימוש ועד להופעת פרסומי כזב והפחדות אפוקליפטיות, שמאטים את מבצע החיסונים בעולם. אבל מה שיפה במתקפה של כוחות האופל, שהיא מחייבת תגובה מהירה של כוחות האור, ובכלל זה פיתוח אמצעי ירוט מתוחכמים של פייק מסוכן.

אפשר לומר שכשם שהוירוס הקטלני מקדם את המדע, הפייק מקדם את האמת. הוא מחייב הסברים, הבהרות, הפרכות וחידודים - שבאים להתמודד עם מתקפת השקרים ולאורך זמן גם מנצחים אותה.

ישראל הפכה למובילה עולמית בשיעור המתחסנים ממספר סיבות: נחישותם של משרד הבריאות ושל ראש הממשלה; רמתה הגבוהה של מערכת הרפואה הישראלית, ובעיקר של קופות החולים; חוק ביטוח בריאות ממלכתי ושוויוני שכולל חיסונים ללא עלות; יכולת האילתור וההתארגנות תוך כדי תנועה, שבה ישראל מצטיינת; הפתיחות הרבה של רוב הישראלים לחידושים ולשינויים ואהבת החיים הטובים. הרעיון שהחיסון יעניק "דרכון ירוק" שיאפשר לישראלים לחזור "לפנק ולהתפנק" חזק אצלם מכל חשש מפני השפעות ארוכות טווח שלו. ומעל לכל, שיחקה כאן גם העובדה שמדינת ישראל מהווה פיילוט אפקטיבי עבור חברת פיזור, קרי: מדינת-אי בממדים דמוגרפיים המתאימים לניסוי המוני מבוקר, עם יכולת איחסון ושינוע טובים של החיסונים, ונכונות להעמיד בזמן אמת לרשות החברה המסחרית מאגרי מידע רחבים ומדויקים על המתחסנים. אפשר לשער שפיזור גם הבינה שהצלחת החיסונים בקרב אומת הסטרט-אפ תעניק לה סמל סטטוס שיווקי של הצלחה.

אבל יש עוד סיבה חשובה להצלחת החיסונים כאן, שקשורה לנגישות המידע ושקלולו. ישראל היא מדינה עם אוכלוסייה פיקחית, משכילה, דעתנית ובעלת אורייטציה חזקה של שיתוף מידע. הישראלי הטיפוסי שואל שאלות קשות שמולידות תשובות טובות.

ואומנם, זמן קצר לאחר שפרץ כאן גל הפייק סביב החיסונים, הופיעה גם מתקפת הנגד במלוא עוזו. הישראלים קראו, ראו ושמעו את הדעות השונות, השתכנעו שהזריקה כדאית ומיהרו להתחסן.

מדעני האקדמיה בוודאי עוד יחקרו וילמדו מזוויות שונות את פרויקט חיסוני הקורונה בעולם. נשאר רק לקוות שהם גם יסיקו את המסקנות המתבקשות על דפוסי הפרסום המסורתיים. הגיע הזמן שהאקדמיה תיישר קו עם המאה ה-21 ותקדם פלטפורמות שקופות, דמוקרטיות, פתוחות, אינטראקטיביות ומהירות לפרסום ובקרה של מידע מדעי.

ד"ר תמר אלמוג ופרופ' עוז אלמוג הם חברי סגל באוניברסיטת חיפה